

УДК 338.242.2

DOI: 10.18524/2413-9998.2022.3(52).275788

В. М. Ільченко,

кандидат економічних наук, доцент,

доцент кафедри підприємництва

та економіки підприємства,

Університет митної справи та фінансів

вул. Володимира Вернадського, 2/4,

м. Дніпро, 49000, Україна

e-mail: vikusijzajac@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5414-1429>

СОЦІАЛЬНЕ ПІДПРИЄМНИЦТВО ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

В дослідженні соціальне підприємництво позиціонується як інноваційної форми бізнесу, що здатна впроваджувати інновації, економічні й соціальні аспекти вирішення соціальних проблем, серед яких захист прав людини, підтримка незахищених верств суспільства, бідність, охорона довкілля, відновлення й збереження земельних ресурсів, енергетична безпека, нерівномірний розподіл капіталу та ін. Відсутність ресурсів у державному бюджеті та фінансування соціальної сфери за залишковим принципом спонукає громади та людей активізуватися та шукати інноваційні підходи до вирішення своїх проблем. Соціально орієнтований бізнес в змозі долучитися до вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем, на які орієнтовані Цілі сталого розвитку. Реалізація політики соціальної відповідальної підприємств і бізнесу забезпечує конкурентоспроможність національної економіки.

Ключові слова: соціальний бізнес, цілі сталого розвитку, інновації, інвестиції, конкурентоспроможність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Соціальне підприємництво в Україні поступово набирає обертів та привертає увагу багатьох представників громадських організацій, ініціативних груп чи просто активних людей. Сучасні реалії позиціонують соціальне підприємництво як один із ефективних і

важливих

інструментів для пошуку інноваційних підходів до вирішення соціальних проблем як громадянського суспільства, так малого та середнього бізнесу не лише в Україні, а й у різних галузях економіки будь-якої розвиненої країни. В умовах війни кожен підприємець намагається тим чи іншим чином вирішувати певні соціальні проблеми, що дозволяє не очікувати видатків з державного бюджету, яких катастрофічно не вистачає, й забезпечувати більш-менш сталий розвиток для вразливих груп суспільства, що сприяє популяризації соціального підприємництва в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні соціальне підприємництво є одним із найсучасніших інструментів співпраці громади з бізнесом та владою й забезпечує соціальні перетворення, що частково розкрито в наукових працях А. Бочарнікова,

Т. Виговської-Каменко, В. Вольвач, Н. Гусак, Ю. Заволоки, А. Івко, І. Каменко, О. Козак, В. Косовської, А. Корнецького, Г. Матвієнко-Біляєвої, В. Назарука, В. Огородник, К. Оксенюк, Д. Попович, М. Сідненко, Н. Сіренко, А. Свинчук, В. Смачило, А. Туманової, О. Фарат, О. Шевченко. Проте, недостатньо досліджені питання соціального бізнесу, який в змозі долучитися до вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем для

досягнення Цілей сталого розвитку.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у позиціонуванні соціального підприємництва як інструмента для досягнення цілей сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу. Дедалі більше набувають популярності саме концепції соціального підприємництва, стійкого підприємництва, екологічного підприємництва, бо саме

підприємництво варто розглядати як інструмент для вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем.

Механізм соціальної відповідальності стає важливим інструментом у побудові цивілізованих суспільних відносин для вирішення глобальних проблем. Необхідність активізації впровадження принципів соціальної відповідальності в життя сучасного суспільства, в його правові та економічні інститути, зумовлена залученням України до процесів глобалізації, економічної інтеграції, важливістю формування позитивного іміджу вітчизняних підприємств. На міжнародних ринках і отримання на цій основі додаткових конкурентних переваг.

Варто зазначити, що міжнародний досвід позиціонує саме підприємництво як важливу складову конкурентоспроможної національної економіки, а вся ринкова економіка базується на «трьох китах»: правовій системі, ринковій інфраструктурі та підприємстві. Практика соціального підприємництва змінює парадигму класичного бізнесу, визначаючи кінцевою метою створення вимірюваної соціальної цінності, не забуваючи при цьому про фінансовий прибуток. Соціальний бізнес покликаний вирішувати проблеми суспільства та громади, яким державний сектор допомогти не може, а приватний не зацікавлений.

Всеукраїнський ресурсний центр розвитку соціального підприємництва «Соціальні ініціативи» окреслив п'ять великих можливостей для розвитку СП в Україні, які надалі спонукатимуть до створення все більшої кількості соціальних підприємств [1].

По-перше, відсутній закон, що регулює діяльність соціального підприємництва. Це дає можливість обрати найбільш оптимальну організаційно-правову форму (ОПФ) як з точки зору бізнес-моделі, так і з точки зору особливостей оподаткування. Важливим є підхід до справи: підприємство створюється не заради користі, а

для покращення якості життя незахищених верств населення чи громади загалом.

По-друге, це наявність ресурсів, які не задіяні в традиційному бізнесі. Найвагомим є кадровий ресурс, до якого можна віднести такі категорії, як особи з інвалідністю, внутрішньо-переміщені особи, національні меншини, люди похилого віку, молодь, багатодітні матері, ВІЛ-позитивні та ін. Часто саме такі категорії людей мають відмінні навички та вміння, але їх «особливості» відлякують традиційних підприємців брати їх на роботу.

По-третє, великий бізнес завжди зацікавлений в аутсорсингу. Великі підприємства намагаються не тримати на балансі низку допоміжних служб і підрозділів через збільшення постійних витрат. Тому на таких підприємствах прослідковується тенденція замовлення клінінгових послуг, кур'єрської доставки, транспортування, технічного обслуговування оргтехніки та мереж, організації заходів, надання освітніх послуг, ведення бухгалтерії, створення реклами та підтримання зв'язків з громадськістю тощо. Все це допомагає розвитку малого бізнесу. Так, у разі укладання угоди на придбання послуг між великим бізнесом та соціальним підприємством на один-два роки, вірогідність банкрутства СП в разі зменшується.

По-четверте, лояльність споживачів до продукції СП зростає, адже відчуття причетності до корисної справи надає значущості діяльності соціальних підприємств.

По-п'яте, соціальне підприємництво підтримується міжнародними фондами і організаціями, що дозволяє і створювати, і розвивати СП. Також є пропозиції щодо соціального підприємництва, зокрема підтримка внутрішньо переміщених осіб від Програми розвитку ООН, донорські програми, спрямовані на розвиток сільських територій, допомога вимушено переміщеним

особам та громадам та багато інших, які в період повномасштабної війни не тільки допомагають вразливим категоріям населення, але й підтримують розвиток СП в Україні.

Все це доводить, що підприємництво в змозі долучитися до вирішення екологічних, соціальних та економічних проблем, на які орієнтовані Цілі сталого розвитку. Саме підприємництво та інновації Генеральна Асамблея ООН [2] визначила ключовим елементом вирішення питань, пов'язаних із стійким розвитком. У резолюції 71/221 про підприємництво та стійкий розвиток підкреслюється роль підприємництва у досягненні всіх трьох аспектів сталого розвитку (табл. 1).

Таблиця 1

Роль підприємництва у досягненні цілей сталого розвитку [2]

Цілі сталого розвитку	Внесок підприємництва
Економічні	Підприємництво сприяє економічному зростанню, створюючи робочі місця, умови для гідної роботи та сталого сільського господарства, та сприяючи інноваціям
Соціальні	Підприємництво може сприяти соціальній згуртованості, зменшенню нерівності та розширенню можливостей для всіх, включаючи жінок, молодих людей, людей з обмеженими можливостями та найвразливіших людей
Екологічні	Підприємництво може допомогти вирішити екологічні проблеми шляхом впровадження нових технологій, що пом'якшують кліматичні зміни, а також шляхом просування екологічно стійких практик та структури споживання

Фахівці розглядають стійке підприємництво як 1) соціальне підприємництво, яке спрямоване на досягнення неекономічних результатів, таких як соціальні ефекти або добробут або 2) створення соціальної цінності, капіталу або задоволення соціальних потреб [3]. Також є підхід, відповідно до якого стійке

підприємництво має відповідати трьом ознакам: досягнення економічного, соціального та екологічного ефекту. До ознак підприємницької організації відносять інноваційність, проактивність та взяття на себе ризику. Орієнтація на сталий розвиток включає всі перераховані елементи, плюс відповідність цілям сталого розвитку. Тож, стійке підприємництво може бути визначено як ініціативна, проактивна, інноваційна, систематична, на власний ризик господарська діяльність із метою досягнення економічних, соціальних та екологічних результатів та цілей сталого розвитку.

Соціальне підприємництво спрямоване на усунення комплексу проблем, визначених у Стратегії розвитку ЦРБ в цілому, оскільки основою його діяльності є першочергове вирішення проблеми за допомогою бізнес-інструментів, а вже потім власне економічне збагачення. Можна сказати, що соціальне підприємництво є квінтесенцією ЦСР, оскільки воно спрямоване на вирішення глобальних проблем через локальні виміри і, водночас, є інструментом для досягнення ЦСР. Так, проблеми, відображені в цілях 1 «Подолання бідності у всіх її формах та усюди», 5 «Забезпечення гендерної рівності, розширення прав та можливостей усіх жінок і дівчат», 8 «Сприяння поступальному, всеохоплюючому та сталому економічному зростанню, повній і продуктивній зайнятості та гідній праці для всіх», 10 «Скорочення нерівності всередині країн і між ними» безпосередньо пов'язані з кількісним або якісним наповненням ринку праці, а відповідно, із формуванням соціального капіталу.

Варто зазначити, що соціальні підприємства розробляють та поширюють нові підходи до досягнення Глобальних цілей сталого розвитку на локальному рівні, починаючи з найнижчої ланки – кожного члена громади, використовуючи як традиційні бізнес-

практики, так й інновації. Взагалі соціальні підприємства посідають унікальне місце в економіці, де як підприємства, вони мають бути стійкими у фінансовому відношенні, а як організації, орієнтовані на досягнення соціальних цілей, виступають механізмом досягнення позитивних соціальних та екологічних результатів [4].

До основних складових системи комплексної підтримки соціальних підприємств, формування та імплементація яких забезпечить розвиток СП в Україні, варто віднести:

- 1) державне визнання особливостей та організаційно-правових форм діяльності суб'єктів СП;
- 2) доступ таких підприємств на ринок;
- 3) громадська підтримка (для запуску і розширення соціального підприємства);
- 4) доступ суб'єктів СП до фінансових ресурсів;
- 5) мережі та механізми взаємної підтримки соціальних підприємств;
- 6) наукові дослідження у сфері СП, освіта та розвиток навичок у соціальних підприємців.

Україна в змозі забезпечувати сталий розвиток виключно шляхом ефективного використання всіх видів ресурсів, структурної та технологічної перебудови виробництва, використання творчого потенціалу всіх членів суспільства для розвитку та процвітання держави. Доцільно також висвітлити особливості української моделі корпоративної соціальної відповідальності [5]:

- вимушений характер соціальної відповідальності бізнесу в діяльності українських підприємств;
- відсутність в Україні ідеології соціально відповідального підприємництва та високого рівня громадянської самосвідомості;

- прояв соціальної відповідальності підприємництва у відповідь на запит влади, коли вважають це формою державного рекету;
- відсутність прозорих процедур вироблення соціальної політики як на рівні держави і регіонів, так і на рівні підприємств;
- залежність форм і методів соціальної діяльності компаній від особистих уподобань та інтересів керівників і власників;
- висока різноманітність форм соціальної активності, сформованих на окремих підприємствах, в тому числі і шляхом власного балансу між економічною ефективністю та соціальною необхідністю;
- значний розрив між суспільством і бізнесом у розумінні пріоритетів та переваг соціальної відповідальності.

Нажаль, законодавство України для фінансування підприємствами розвитку соціального капіталу, інноваційної діяльності не передбачає належних стимулів. У той час як, наприклад, у США згідно закону про благодійність, суб'єкти підприємництва отримують податкові пільги за внесок в соціальний або культурний проект. Тому стратегічним пріоритетом державної політики щодо активного розвитку соціального підприємництва в Україні має стати впровадження інструментів «заміщення» податкових платежів вітчизняних підприємств їх витратами на соціальні заходи.

Агресія Росії проти України створила багато непрямих перешкод для її сталого розвитку, проте не зупинила прагнення до євроінтеграції та досягнення Цілей сталого розвитку. Війна в Україні призвела до руйнування стабільності економічної системи, зокрема втрати ВВП на рівні 35-40% через дефіцит товарів, погіршення інвестиційного клімату, порушення правил обміну, значного зниження доходів населення та втрати роботи, значного зменшення податкових надходжень та митних платежів, внутрішня та зовнішня міграція населення. Все це спричинило

значний дефіцит бюджету, руйнування логістичних ланцюжків у національній економіці, розвиток інфляційних процесів і спекулятивного ціноутворення, знищення державних активів тощо. Війна в Україні унеможливила дотримання традиційних соціальних норм та реалізацію звичних політичних програм і може бути використана для рішучих кроків, які допоможуть повернути країну на шлях досягнення Цілей сталого розвитку. Пріоритет повинен бути наданий адаптації економічної структури шляхом створення більш енергоефективних і менш забруднюючих виробничих і транспортних систем [6].

Визначальними чинниками, що сприятимуть розвитку соціального підприємства як одного з векторів досягнення Цілей сталого розвитку економіки України, є [7]:

- фінансова підтримка;
- допомога держави чи місцевої влади, що особливо актуально в умовах проведення реформи політичної, адміністративної та фінансової децентралізації;
- навчання керівників і працівників, які працюють у сфері соціального бізнесу, специфіці роботи такого напрямку підприємництва;
- розширення виробничо-технічної бази соціальних підприємств України;
- підвищення суспільної свідомості та соціальної відповідальності громадськості.

Звичайно, розвиток підприємництва в цілому передбачає венчурне підприємництво як його інноваційний прояв, але в соціальному підприємстві роль інновацій піднімається на вищий рівень, оскільки це пов'язано з розв'язанням нової соціальної проблеми, якої не існувало, для вирішення якої немає рішення, або вирішення існуючих проблем суспільства інноваційним шляхом, інакше діяльність не буде успішною [8].

Крім того, СП спрямоване на вирішення проблем енерго- та ресурсозбереження як основи сталого розвитку суспільства, що передбачає впровадження інноваційних розробок.

Висновки із цього дослідження і далі перспективи в цьому напрямку. Конкурентоспроможність національної економіки неможливо забезпечити без реалізації політики соціально відповідальних підприємств та бізнесу в цілому. Соціальна відповідальність у контексті запровадження сталого розвитку є необхідною умовою та якістю системи соціальної взаємодії соціальних суб'єктів на всіх рівнях управління. Імідж підприємства, його конкурентоспроможність визначають рівень соціальної відповідальності відносин як у внутрішньому середовищі, так і в системі зовнішніх зв'язків. Чим більше в економіці країни працює соціальних підприємств, тим вищим є загальний результат господарської діяльності всієї економічної системи і тим відчутнішим є її соціальний ефект.

В умовах глобалізації та посилення інтеграційних процесів доцільно вивести соціальний бізнес із площини благодійності та підвищити його значення до рівня пріоритетного, високоефективного механізму, який у перспективі зможе стати джерелом забезпечення соціально-матеріальних потреб населення, а також методом консолідації зусиль громадськості, влади та бізнесу на шляху досягнення цілей сталого розвитку нашої держави.

Список використаної літератури

1. ГО Центр розвитку соціального бізнесу «Ініціатива». URL: <https://iniciativa.zp.ua/archives/5-velikix-mozhliivostej-dlya-rozvitku-social-nogo-pidpriyemnictva-v-ukra%D1%97ni>.
2. UN General Assembly. Entrepreneurship for Sustainable Development; Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2016; United

- Nations: New York, NY, USA, 2016. URL: <https://undocs.org/en/A/RES/71/221>.
3. Matthias Filser, Sascha Kraus, Norat Roig-Tierno, Norbert Kailer and Ulrike Fischer. Entrepreneurship as Catalyst for Sustainable Development: Opening the Black Box. *Sustainability* 2019, 11, 4503; doi:10.3390/su11164503.
 4. Льченко В. М. Інновації як концептуальна основа соціального підприємництва в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2022. № 1 (30).
 5. Романуха О. М. Розвиток корпоративної соціальної відповідальності в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2016. № 2(1). С. 198–204.
 6. Буряк С. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична*. 2022. Випуск 34. С. 135–143.
 7. Пилипенко Н. М., Карпець О. В. Теоретичні аспекти соціального підприємництва в сучасних умовах. *Ефективна економіка*. 2021. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/89.pdf.
 8. Смачило В. В., Халіна В. Ю. Соціальне підприємництво як інтегративний інструмент сталого розвитку України: європейський досвід. *Інфраструктура ринку*. 2017. Випуск 7. С. 76–82.
 9. Зибарева О. В., Вербівська Л. В. Корпоративна соціальна відповідальність в контексті сталого розвитку підприємництва. *Соціальна економіка і політика*. 2017. Випуск IV (68). С. 20–35.

Стаття надійшла 29.10.2022 р.

Viktoriiia Ilchenko,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Entrepreneurship
and Enterprise Economics,
University of Customs and Finance
2/4, Volodymyr Vernadsky St., Dnipro, 49000, Ukraine
e-mail: vikusijzajac@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5414-1429>

SOCIAL ENTREPRENEURSHIP AS A TOOL TO ACHIEVE THE GOALS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT

The purpose of the article is to position social entrepreneurship as a tool for achieving the goals of sustainable development. Modern realities position social entrepreneurship as one of the effective and important tools for finding innovative approaches to solving social problems of both civil society and small and medium-sized businesses. The research consists in the positioning of social entrepreneurship as an innovative form of business, in its ability to introduce innovations, economic and social solutions to social problems, including poverty, support of vulnerable sections of society, environmental protection, protection of human rights, energy security, preservation and restoration of land resources, uneven distribution of capital, etc. The lack of resources in the state budget and funding of the social sphere based on the residual principle encourages people and communities to become more active and look for innovative approaches to solving their problems. A socially oriented business is able to contribute to the solution of environmental, social and economic problems, which are targeted by the Sustainable Development Goals. Social enterprises develop and disseminate new approaches to achieving the Global Sustainable Development Goals at the local level, starting with the lowest link – each member of the community, using both traditional business practices and innovation. Implementation of the policy of socially responsible enterprises and business ensures the competitiveness of the national economy. Without the implementation of the policy of socially responsible enterprises and business as a whole, it is impossible to ensure the competitiveness of the national economy. Social responsibility in the context of the introduction of sustainable development is a necessary condition and quality of the system of social interaction between social subjects at all levels of management. The competitiveness and image of the enterprise are largely determined by the level of socially responsible relations both within the enterprise itself and in the system of external relations. The more social enterprises operate in the country's economy, the higher is the overall result of economic activity in the economic system and the more tangible is its social effect.

Key words: social business, sustainable development goals, innovation, investment, competitiveness.

References

1. GO Centr rozvytku socialjnogho biznesu «Iniciatyva». Available at: <https://iniciatuva.zp.ua/archives/5-velikix-mozhливостей-dlya-rozvitku-social-nogo-pidpriyemnictva-v-ukra%D1%97ni>.
2. UN General Assembly. Entrepreneurship for Sustainable Development; Resolution adopted by the General Assembly on 21 December 2016; United

- Nations: New York, NY, USA, 2016. Available at: <https://undocs.org/en/A/RES/71/221>.
3. Matthias Filser, Sascha Kraus, Norat Roig-Tierno, Norbert Kailer and Ulrike Fischer. Entrepreneurship as Catalyst for Sustainable Development: Opening the Black Box. *Sustainability* 2019, 11, 4503; doi:10.3390/su11164503.
 4. Ilchenko V. M. (2022) Innovaciji jak konceptualjna osnova socialjnogho pidpryjemnyctva v Ukrajinu. *Pryazovs'kyj ekonomichnyj visnyk*. № 1 (30).
 5. Romanukha O. M. (2016) Rozvytok korporatyvnoji socialjnoji vidpovidalnosti v Ukrajinu. *Visnyk Khmel'nyckogho nacionaljnogho universytetu. Ekonomichni nauky*. № 2(1). P. 198–204.
 6. Burjak Je. V., Redjko K. Ju., Chornovol A. O., Orlenko O. V. (2022) Socialjno-ekonomichni aspekty stalogho rozvytku Ukrajinu v umovakh vijny (jevointeghracijni aspekty). *Naukovi zapysky L'vivs'kogho universytetu biznesu ta prava. Serija ekonomichna. Serija jurydychna*. Vypusk 34. P. 135–143.
 7. Pylypenko N. M., Karpecj O. V. (2021) Teoretychni aspekty socialjnogho pidpryjemnyctva v suchasnykh umovakh. *Efektivna ekonomika*. № 3. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/3_2021/89.pdf.
 8. Smachylo V. V., Khalina V. Ju. (2017) Socialjne pidpryjemnyctvo jak integhratyvnyj instrument stalogho rozvytku Ukrajinu: jevropejs'kyj dosvid. *Infrastruktura rynku*. Vypusk 7. P. 76–82.
 9. Zybareva O. V., Verbiv'sjka L. V. (2017) Korporatyvna socialjna vidpovidalnistj v konteksti stalogho rozvytku pidpryjemnyctva. *Socialjna ekonomika i polityka*. Vypusk IV (68). P. 20–35.